

Indførelse af Open Access i Danmark 2009-2014

kortfattet idénotat Jørgen Burchardt 1/2 2009

Et samarbejde mellem bibliotekssektoren, forskere og forskningsudgivere (som i Danmark ofte også er forskere) vil kunne sikre en optimal udnyttelse af de respektive gruppers kompetencer. Et lille land med eget sprog i en relativ lille kulturregion gør publicering inden for humaniora og samfundsvidenskab til en udfordring.

Nedenfor er opstillet en række forslag. Hvis det nævnte forslag etableres, vil der utvivlsomt blive udviklet flere løsninger.

Løst antaget vil en fuldstændig gennemførelse af Open Access kunne ske over en femårig periode, hvor der dog allerede de første år meget hurtigt ville kunne opnås resultater. Dette ville faktisk være en meget kort periode, hvilket kun kan lade sig gøre, fordi landet er lille og overskueligt.

Etablering af infrastruktur, front end til tidsskrifter

Indførelse af Open Access kræver et program, som let giver redaktionen/forlaget mulighed for at lægge artikler og anmeldelser på nettet. Programmet skulle være indrettet således, at det automatisk håndterer udveksling af oplysninger med andre tjenester, opbygger indeks m.v.

Danske biblioteker har tilbudt at levere Open Source programmet Open Journal System til danske tidsskrifter, hvilket er sket i en vis udstrækning. Programmet er dog langt fra færdigudviklet og har mange svagheder, der f.eks. gør det ubrugeligt ved parallel publicering dansk/engelsk, ved boganmeldelser, kan dårligt integreres med andet CMS-system, har ingen betalingsordning med danske kreditkort via PBS, og har ingen optimal tilstedeværelse på nettet. En detaljeret kritik, "Advarsel mod Open Journal System. Gratis er for billigt", findes på <http://www.videnssamfundet.dk/c.aspx?ItemId=60>

Det foreslås derfor, at der sættes på at udvikle et program, der kan opfylde behovet hos danske tidsskrifter. Det er ønskværdigt at det udviklede er Open Source, og da det vil være et nyttigt program world wide, vil det være naturligt at etablere et samarbejde med OJS nuværende vedligeholdere, det canadiske Simon Fraser University. Samtidig bør vedligeholdelsen af programmet gøres mere demokratisk, således at beslutninger om revisioner udføres af brugerne.

Kursusvirksomhed

Overgangen til Open Access i Danmark kan ikke ske særlig hurtigt, da meget arbejde udføres af redaktører i svage organisationer. Disse behøver en oplæring i de nye rutiner ved behandling af digitale dokumenter. Ofte arbejder redaktørerne frivilligt i deres fritid, hvor drivkraften er interessen til deres fagområde. Først når en betragtelig del af en tidsskriftredaktions medlemmer behersker den nye teknik, er det muligt at indføre overgangen.

Kursusvirksomheden skal have en bred indføring i problemstillingerne omkring distribution via internettet. Samtidig skal der være en oplæring i praktisk håndtering af XML, databaser, opmærkning, opbygning af ontologier etc. Kurserne bør afholdes emnevis på tværs af institutioner, således at de fælles problemstillinger i et fagområde får en optimal behandling. F.eks. har matematikere specielle ønsker til formler, filmvidenskab til illustrationer etc.

Økonomiske aftaler

Indførelsen af Open Access medfører en lang række forandringer omkring det økonomiske kredsløb ved videnskabelig publicering således at den hidtidige kvalitetsbedømmelse og -udvikling mindst kan bibeholdes. Forfatterbetalt publicering vil kræve de mest radikale ordninger, mens den Forsinkede Open Access er mindre radikal og samtidig har den hidtidige incitamentsstruktur indbygget (men selvfølgelig tidsforsinkelsen, som er uheldig i hurtigudviklende tekniske fag).

Ved begge løsninger skal det offentlige bevilge større beløb til støtte for udgiverne. Der er i forvejen et alvorligt efterslæb efter bortfaldet af portostøtten i 2005.

Der er samtidig et større kompliceret forhandlingsforløb med rettighedsorganisationerne, når forfattere og forlag mister de hidtidige indtægter fra kopiering af trykte udgaver.

For danske tidsskrifter er der særlig store udfordringer, da mange udgives af små økonomisk svage organisationer. Da de samtidig i overvejende grad udgives inden for humaniora og samfundsvidenskab, hvor forskerne ofte arbejder enkeltvis uden aktuel tilknytning til forskningsprojekter med tilhørende forskningsmidler, er det en større opgave at indføre den forfatterbetalte udgave af Open Access. Omvendt må man sige, at når man på så kort tid kan skaffe midler fra forskningsrådene til Videnskab.dk, som ligger langt fra forskningsrådenes primære opgaver, må det tilsvarende være let at skaffe midler, når det ligger i rådernes centrale opgaver.

Repositories

Repositories eller på et bedre dansk, e-arkiver, er af mange set som en stor del af løsningen på fremtidens publiceringsopgaver. Her har især Institutional Repositories været markedsført massivt fra især biblioteksside. Det er også indlysende, at en sådan løsning står stærkt, når bibliotekerne i forvejen løser IT-opgaverne på et universitet at man så blot samtidig kan dumpe artikler m.v. i de lokale databaser.

Erfaringerne verden over ser imidlertid ud til at have dømt denne løsning ude, da de ikke benyttes i særlig stor udstrækning. At forskerne ikke har noget egentligt incitament til at ville benytte dem er sandsynligvis hovedårsagen. Derimod kan de emnebaserede e-arkiver give et helt andet engagement, når ens bidrag falder naturligt med de øvrige bidrag. Det er også lettere at lave specielle IT-løsninger til lagring, bearbejdning og genfindning af de forskellige fags specielle data hvad enten de er klimadata, psykologisk interviews eller litteraturcitater. Søgeord og tillægsydelser kan meget lettere udføres, når det er afgrænset til et enkelt fagområde. Det må formodes, at fagets udøvere i stor udstrækning vil bidrage ulønnet og med engagement.

E-arkivernes vigtigste opgave er at kunne arkivere datasæt og lignende materiale. Derimod vil det være uhensigtsmæssigt at arkivere dobbelt eller preprint (den såkaldte grønne OA), da det vil medvirke til information overflow eller publicering af ikke-optimal forskning. Samtidig ville fjernelse af publikum fra den oprindelige udgiver kunne forhindre at udnytte en synergi for den institution, som trods alt har foranstaltet udgivelsen.

Disse faglige e-arkiver kan passende oparbejdes i samarbejde med etablerede faglige selskaber. Hvor disse ikke findes, vil netværk kunne blive skabt og derved yde et bidrag til det tværinstitutionelle samarbejde. Det kan altid diskuteres, hvor store eller små men specialiserede disse e-arkiver skal være. Et udgangspunkt kunne være den fagopdeling i 68 faggrupper, man har arbejdet med ved den bibliometriske forskningsindikator.

Økonomiske argumenter for Open Access

Det er planlagt at udgive en rapport om de danske fordele ved at publicere Open Access. Imidlertid har de hidtidige rapporter fra John Houghton haft en del meget alvorlige svagheder ved at bygge sine udregninger på uaktuelle oplysninger og tilsvarende forkerte data herunder et iøjnefaldende manglende personligt kendskab til videnskabspublicering.

Hvis en sådan rapport skal have en optimal effekt, skal den være så tæt på virkeligheden som muligt. Hvis en dansk rapport vil have de samme fejl som de tidligere australske og engelske, vil de hurtigt kunne blive pilleret fra hinanden, og rapporten vil have den modsatte effekt ved at stemple opdragsgiveren som utroværdig.

Derfor bør en sådan rapport udgives i samarbejde med de danske forskere, der har det bedste kendskab til forholdene her i landet. Arbejdet vil dog ikke være helt let, idet Houghton mangler de mest basale noter til sine estimater; som økonomisk afhandling er fremstillingen ikke optimal, for at sige det diplomatisk.

Konferencer om videnskabelig publicering

Det vil være meget nyttigt, at der også i Danmark kommer konferencer, hvor hele den lange række af aktører kan deltage i diskussionen. Hidtil har de danske konferencer været meget domineret af en enkelt aktør mens de øvrige har glimret ved deres fravær.

Indførelsen af Open Access er en så gennemgribende proces, at det er vigtigt at alle aktører deltager og kan bidrage med synspunkter om konsekvenser og være med i idéudviklingen.

Det må derfor hilses med tilfredshed, at Danske Universiteter har meddelt, at de ønsker forskere til at sidde i alle DEFF's centrale organer, hvorved de kan være med til at brede diskussion og information ud.

Organisationen af danske videnskabsredaktører har selv flere arrangementer i støbeskeen. Således arbejdes der med at arrangere en nordisk konference i efteråret 2009 i samarbejde med ALPSP, og en større international konference i 2010 i samarbejde med APE.